

Saskia van der Lingen

De stemmen van Max Porter

Saskia van der Lingen (1956) studeerde aan het Instituut voor Vertaalwetenschap en werkt sinds 1985 als vertaler. Van 1993 tot 2003 en van 2017 tot 2021 was ze verbonden aan het project Nieuwe Bijbelvertaling. Ze verzorgde cursussen en workshops over vertalen voor de Universiteit Utrecht en het Expertisecentrum Literair Vertalen. Ook geeft ze les aan de VertalersVakschool en schrijft ze artikelen en recensies voor o.a. het tijdschrift Filter. Ze vertaalde onder meer werk van Max Porter, Mohsin Hamid, A.S. Byatt en Amos Oz en, samen met Caroline Meijer, van Patrick deWitt en John O'Hara. Haar vertaling van Max Porters Verdriet is het ding met veren werd bekroond met de Europese Literatuurprijs 2017. 'De stemmen van Max Porter' was haar presentatie tijdens de jubileumeditie van de Vertalersgeluktournee op 11 april 2023 in Het Speelhuis in Helmond. Op basis van haar vertalingen maakten Jacob Derwig en Eric Whien van Verdriet is het ding met veren een Nederlandse toneelbewerking. Max Porter woonde de première in 2021 bij kwam in december 2022 speciaal terug voor de reprise.

De stemmen van Max Porter

Goedenavond,

Voor deze jubileumeditie van de Vertalersgeluktournee is ons gevraagd wat het winnen van de Europese Literatuurprijs ons gebracht heeft.

Wat het mij in de allereerste plaats heeft gebracht, is een bijzondere vriendschap. Het is heel wisselend hoeveel contact je als vertaler hebt met je auteur; sommige schrijvers staan open voor vragen, anderen reageren niet eens. Soms is er een ontmoeting ter gelegenheid van een boekpresentatie, andere keren wordt een vertaling uitgebracht zonder auteursbezoek.

Schrijver Max Porter is voor zijn vertalers bijzonder toegankelijk. Hij beantwoordt bereidwillig alle vragen en is zelfs wantrouwend als vertalers géén vragen stellen. ‘Vertaling is een omhelzing,’ zei hij in 2020 in een lezing voor het Nederlands Letterenfonds. ‘Vertalen is een vorm van en een stilzwijgend geloof in vriendschap. Ik denk dat ik erop vertrouw dat vertalers de vreemde dingen die ik heb geschreven adequaat weergeven in een taal die ik niet machtig ben. Ik vertrouw erop dat zij recht doen aan de tederheid of botheid of grofheid of rampzalige ellende van mijn personages. Ik vertrouw erop dat het niet hetzelfde zal zijn, want dat is een zinloze onmogelijkheid, maar overeenkomstig genoeg, of op een interessante manier anders, of over het geheel genomen getrouw, of oprecht, of geen shit; ik vertrouw erop dat zij wat ik met zo veel zorg heb gemaakt niet veranderen in shit.’

Rondom de uitreiking van de Europese Literatuurprijs 2017 voor Verdriet is het ding met veren heb ik anderhalve dag met Max Porter doorgebracht. We hebben samen door Den Haag gezworven en het Mauritshuis bezocht. Max is, voordat hij boekhandelaar, uitgever en tenslotte fulltime schrijver werd, opgeleid als kunsthistoricus en ik heb zelf ook een kunsthistorische achtergrond, dus dat schept een band.

Mijn eerste ontmoeting met Max was de presentatie van ‘Kraai’, zoals wij het boekje kortweg noemen, bij boekhandel Athenaeum in Amsterdam. Max las de scène voor waarin een kraai als zelfbenoemd rouwverwerkingstherapeut binnendringt in een jong gezin waarvan de moeder is overleden. Het is een rauwe tekst vol klankassociaties; op YouTube is te horen hoe het in Porters weergaloze voordracht klinkt. Daarna mocht ik mijn vertaling laten horen van hetzelfde fragment. U kunt zich voorstellen hoe spannend dat was, naast de schrijver, die mijn taal niet verstond, die tot een half uur daarvoor voor mij een grote onbekende was en zowat een halve meter boven mij uittorende. Gelukkig zijn er in Athenaeum veel tussenverdiepingen en trappetjes. En gelukkig had mijn tekst een vergelijkbare muzikaliteit als de zijne.

Klank en muzikaliteit spelen in Porters werk een zeer grote rol. Zijn boekpresentaties nemen inmiddels vaak de vorm aan van performances, soms met meerdere acteurs, gecombineerd met muziek. Zijn zinnen worden vaak voortgestuwd door klankassociaties, en in de vertaling geef ik dan soms de klank voorrang aan de betekenis. (Een strategie die door Porter zelf wordt gesanctioneerd.)

dare I suggest he get an effing job and vacate that bar stool,
myths exist for a reason,
burn it, something's off,
we will begin with Psalm 37,
most precious possession,
a nation of rotten souls
sobbing in the bus shelter,
sleep paralysis, ten of us in Stevie's Corsa,

shall we say neo-conservative and worry about the logo another time,
 night my love, dark times,
 cola bottles and flying saucers,
 life, profoundly linked to the fragment,
 fright of my life, my life, my life, my life, my life, my life, my life, my life,
 an Englishman has to bluff or be bluffed,
 frightened pets,
 shame on them all,
 shame on them all,
 was have sick ideas,
 people are weird alright,
 I got the stranger's feeling I was being watched,

ik stel voor dat hij eens van die barkruk af komt en verdomme
mythen bestaan niet voor niets een baan zoekt
het ruikt hier naar bederf verbrand het
we beginnen met Psalm 37
mijn kostbaarste bezit
een natie van verdorven zielen
snikkend in het hushakie
met z'n tienden in Stevies Corsa

weerden, we houden het op groen-conservatief
en buigen ons een volgende keer over een logo
welterusten lieverd
sombere tijden
colaflesjes en vliegende schotels
sekschrik, peusm, loof, klemme handdruk
geen, klemme handdruk, versloopt met oude haren
een Engelsman moet ~~zijn~~ of geïgnd worden
bange huisdieren
een gezicht als een zak vol gesmolten anus
die godvergeten idioot met zijn
ze moesten zich schamen tamme fretten
kinderen hebben soms morbide ideeën
mensen zijn
rare wezens
ik kreeg het eigenaardige gevoel dat iemand me begluurde
struikgewas westranden
struikgewas westranden

geslaagd! De dorpsbewoners die ik ontmoette waren overigens uiterst vriendelijk en de zelfgebakken taarten waren erg lekker.

Vertalen is een interpretatieve kunst. Net als acteren: het is je inleven in de schrijver en zijn personages, vertelde actrice en vertaler Ariane Schluter vorige week in het tv-programma Koffietijd. Vertalen is als method acting: je moet zelfs nog meer van je personages weten dan in de tekst wordt verteld. Dat geldt trouwens natuurlijk ook voor schrijven: Max Porter vertelde dat hij weet hoe de vader van Lanny in zijn neus peutert, ook al komt dat in het boek helemaal niet voor.

Literatuur moet klinken, al is het maar in je hoofd. Dat geldt voor vertalingen evengoed als voor oorspronkelijke teksten. Lees je vertaling hardop, houd ik mijn studenten altijd voor. Nog mooier is het wanneer jouw tekst klinkt van de kansel (zoals de Nieuwe Bijbelvertaling waaraan ik jarenlang meewerkte) of vanaf het toneel. Jacob Derwig en Eric Whien maakten van Verdriet is het ding met veren een Nederlandse toneelbewerking, op basis van mijn vertalingen. Max Porter woonde de première in 2021 bij, kwam in december 2022 speciaal terug voor de reprise en zei hierover in een interview in de Volkskrant:

Onlangs zag ik de Nederlandse toneelbewerking en het voelde zo uitermate vreemd, maar tegelijk merkwaardig natuurlijk, om in een zaal met 750 mensen te zitten kijken naar deze intieme uitwisseling van een man die doet alsof hij een kraai is en zijn twee kinderen die doen alsof ze kraaien zijn, in een taal die ik niet versta, en te ervaren hoe het publiek duizelde van de pijn waarvan ze getuige waren. Voor mij is dat de sleutel tot het succes van een kunstwerk: het vermogen om mensen te ontroeren.

Er getuige van zijn hoe Jacob Derwig, Jesse Mensah of Minne Koole en Romijn Scholten met hun stemmen mijn woorden op het toneel lieten klinken, met Max Porter naast me, was voor mij het ultieme vertalersgeluk.

Naschrift

In mei-juni 2025 zal de voorstelling voor de derde keer worden hernomen. Opnieuw met Jacob Derwig natuurlijk, dit keer samen met Joes Brauers en Fjodor Jozefszoon. Gaat dat zien!